

Moğolca ve Türkçede Fiil-Tamlayıcı İlişkileri*

The Valence In Mongolian And Turkish

Feyzi ERSOY**

Özet

Bu çalışmada, Türkçe ve Moğolca karşılaştırılmasında daha önce pek kullanılmamış olan fiil-tamlayıcı ilişkisi üzerinde durulmuştur. İki dili mukayese denemeleri daha çok Eski Türkçe ve Eski Moğolca esas alınarak yapılmış olsa da bu çalışmada Çağdaş Moğolca ve Türkiye Türkçesi esas alınmıştır. Çalışmada, öncelikle her iki dildeki hâl kavramı üzerinde durulmuştur. Sonrasında Amerikalı dil bilimci Morris Swadesh'in iki yüz kelimelik temel kelime listesinden seçtiğimiz on altı fiil ile bunlara ilave ettiğimiz üç fiilden oluşan toplam 19 fiil ele alınmış ve her iki dilde fiillerin aldıkları tamlayıcılar gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Türkçe, Moğolca, fiil-tamlayıcı

Abstract

In this study, the main focus is on valence which has not been used in the comparison of Turkish and Mongolian languages before. Though the earlier attempts to compare the two languages were based on ancient Turkish and ancient Mongolian, this study has been based on Modern Mongolian and Turkey Turkish. In the study main emphasis has been based on the cases. Then among 19 verbs, sixteen of which have been choosen from American phylologist Morris Swadesh's word list (200 word), it has been attempted to show the valence in the two languages.

Key Words

Turkish, Mongolian, valence

** Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü.

Altayistik çalışmalarında Moğolca ve Türkçenin ayrı bir yeri vardır. Bu iki dil arasında, başta Ramstedt ve Poppe olmak üzere araştırmacılarca pek çok ses ve yapı benzerlikleri ortaya konulmuştur. Mevcut benzerliklerin bir köken akıbalığının mı yoksa karşılıklı ilişkilerin mi neticesi olduğu hususu Altayistler arasında tartışılmaktadır.

Bu çalışmada, iki dilin karşılaştırılmasında daha önce pek kullanılmamış olan fiil-tamlayıcı ilişkisi üzerinde durulacaktır. İki dili mukayese denemeleri daha çok Eski Türkçe ve Eski Moğolca esas alınarak yapılmış olsa da bu çalışmada Modern Moğolca ve Türkiye Türkçesi esas alınacaktır. Burada “Moğolca” ile Modern Moğolca kastedilmiştir.

Araştırmacılar, Türkiye Türkçesi için hâl eklerinin sayısını 5 ila 9 arasında vermişlerdir (Kahraman 1997: 5). Moğolcada ise hâl eki ve hâl kavramı için “*tiyn yalgal*” terimi kullanılmakta olup; C. Tömörtseren (1966: 90–98), C. Bayansan-Ş. Odontör (1995: 238–239), P. Byambasan (1997: 222–232), R. Kullmann-D. Tserenpil (2001: 78–100), L. Tserençunt-S.Leuthy (2002), Ts. Önörbayan (2004: 133) gibi araştırmacılarca hazırlanan gramer kitaplarında ittifakla Moğolcada sekiz hâl ekinin varlığından bahsedilmektedir. Moğolcadaki hâl eklerinde görülen önemli bir özellik, bulunma ve yönelme fonksiyonunun aynı ekle ifade ediyor olmasıdır. Moğolcadaki hâl ekleri şu şekildedir:

1. Nerlehiyn tiyn yalgal	(Yalın hâl)	Ø
2. Har'yaalahın tiyn yalgal	(İlgi hâli)	+n, +ı, +ın, +iy, +iyn
3. Ögöh orşihın tiyn yalgal	(Yönelme-Bulunma hâli)	+d, +t
4. Zaahın tiyn yalgal	(Yükleme hâli)	+g, +ıg, +iyg
5. Garahın tiyn yalgal	(Uzaklaşma hâli)	+aas, +ees, +oos, +öös
6. Üyldehiyn tiyn yalgal	(Vasita hâli)	+aar, +eer, +oor, +öör
7. Hamtrahın tiyn yalgal	(Birliktelik hâli)	+tay, +tey, +toy
8. Çiglehiyn tiyn yalgal	(Yön Gösterme hâli)	+ruu, +rüü, +luu, +lüü

Son yıllarda, fiil-tamlayıcı ilişkisi üzerinde ülkemizde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Almanca sözlüklerdeki “valenz”, İngilizce sözlüklerdeki “valence” terimi için Berke Vardar ve Esin İleri “Birleşim değeri”, Engin Uzun “durum belirleyici”, Tahir Kahraman “durum ekli tamlayıcı”, Mustafa Uğurlu ise “istem” terimini kullanmışlardır. Leylâ Karahan “Fiil-Tamlayıcı İlişkisi Üzerine” adlı çalışmasında fiilleri “tamlayıcı fiiller” ve “tamlayıcısız fiiller” diye ikiye ayırmış, geçişlilik-geçişlilik dışında başka sınıflandırmaların da yapılabileceğini

ifade etmiştir (Karahan 1997: 211, 213). Gülsev Sev de “Etmek” fiiliyle yapılan birleşik fiilleri ve aldıkları tamlayıcıları ele aldığı çalışmasında Karahan’la hemen hemen aynı metodu kullanmış; sınıflandırmasını “tamlayıcı almayan birleşik fiiller”, “tek tamlayıcılı fiiller”, “iki tamlayıcılı fiiller”... gibi başlıklar vererek yapmıştır (Sev 2001: 451).

Çalışmamızda ele aldığımız fiiller, Amerikalı dilbilimci Morris Swadesh’in iki yüz kelimelik temel kelime listesinden¹ seçtiğimiz on altı fiil ile bunlara ilave ettiğimiz üç fiilden (bin-, sev-, sor-) oluşmaktadır. İnceleyecek olduğumuz toplam on dokuz fiil, aynı zamanda yazılı Türkçenin kelime sıklığı sözlüğünde de ilk elli sırada bulunmaktadır. Seçilen fiillerin köken olarak aynı olup olmaması fiillerin seçiminde kıstas olarak alınmamıştır. Fiiller için Moğolcadan verilen örneklerin tamamı Modern Moğolcanın gramer kitaplarından ve bazı hikâyelerden fişlenmiştir. Türkçe fiilleri esas alıp alfabetik sıraya göre dizdiğimiz fiiller ve bu fiillerin her iki dilde aldığı tamlayıcılar şu şekildedir:

1. bil- (mede-, tani-)

Türkiye Türkçesinde “bil-” fiili, “bir şey bilmek” şeklinde tamlayıcı almadan ya da “bir şeyi bilmek” şeklinde yükleme hâli ekiyle kullanılmaktadır. Bu fiilin Moğolcadaki karşılıkları olan “mede-” ve “tani-” fiilleri de tespit ettiğimiz örneklerde tıpkı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi ya herhangi bir tamlayıcıya ihtiyaç duymamakta ya da yükleme hâli eki taşıyan bir tamlayıcıya ihtiyaç duymaktadır.

Tamlayıcısız

Ta Mongol hel medeh (meddeg) üü? (MHZT, 54)

“Siz Moğolca biliyor musunuz?”

Miniy ah Yapon hel mende. (MG, 190)

“Ağabeyim Japonca bilir.”

Ter yuu ç medehgüy. (MG, 278)

“O, hiçbir şey bilmiyor.”

Tamlayıcılı (Yükleme hâli ekli tamlayıcı)

Bi tüüniy irsniyg medeegüy. (MG, 89)

¹ <http://www.df.lth.se/~cml/swadesh.txt>

“Onun gelmediğini bilmiyordum.”
Us hölddögiyg bid mende (meddeg). (MG, 190)
“Suyun donduğunu biz biliyoruz.”

Boldın utasını dugaarıg medeh üü? (GKM, s. 111)
“Bold’un telefon numarasını biliyor musun?”

Ta Altangereliyg medeh üü? (MAT, s. 137)
“Altangerel’i biliyor musunuz?”

2. bin- (una-)

Eski Türkçede ve bugün bazı lehçelerde yükleme hâli ekli tamlayıcı ile kullanılan “bin-” fiili, Türkiye Türkçesinde “bir şeye binmek” şeklinde yönelme hâli ekiyle kullanılmaktadır. Moğolcada “bin-” fiilinin karşılığı olan “una-” fiili ise bizim tespit ettiğimiz örneklerin tamamında yükleme hâli ekli tamlayıcıya ihtiyaç duymaktadır.

Yükleme hâli ekli tamlayıcı ile
Moriyg yamar hün unadag yum? (BCIM, 155)
Ata nasıl insan biner?

Tanı moriyg unac boloh uu? (MG, 88)
“Senin atına binebilir miyim?”

Ter har moriyg unaaray. (GKM, s. 116)
“Şu siyah ata bininiz.”

3. duy- (sonso-)

Türkiye Türkçesinde “duy-” fiili daha çok “bir şey duymak” ya da “bir şeyi birinden duymak” şeklinde kullanılmaktadır. Moğolcada “duy-” fiilinin karşılığı olan “sonso-” fiili de tespit ettiğimiz örneklerde tamlayıcı almadan veya yükleme hâli ekli tamlayıcı ile kullanılmaktadır. Moğolcada da fiilin uzaklaşma hâli ekli tamlayıcı ile kullanıldığı örnekler mevcuttur.

Tamlayıcısız
Tüünees huuçin nöhdiyn tuhay olon sonin sonsov. (BCIM, 82)
“Ondan eski arkadaşları hakkında çok haber duydum.”

Bi şönö dund haçin çime sonsov. (MAT, s. 198)
“Gece yarısı tuhaf bir ses duydum.”

Yükleme hâli ekli tamlayıcı ile

Bi tanay yuu helsniyg sonssongü. (BCIM, 95)
“Sizin ne dediğinizi duymadım.”

Bi tüüniy irehiyg sonsoc ih bayarlav (BCIM, 75)
“Onun geleceğini duyunca çok sevindim”

Tegeed neg oroy bögdeer Dulmaa guayn duu duulahıg sonsov. (BCIM, 133)

“Sonra bir akşam hepimiz Dulma hanımın şarkı söylediğini duyduk.”

Bi tanıg helsniyg sonssongü. (GKM, s. 113)
“Ben sizin ne dediğinizi duymadım.”

Ter yer miniy ügiyg sonsdoggü. (MAT, s. 198)
“O, asla benim tavsiyelerimi dinlemez.”

Uzaklaşma hâli ekli tamlayıcı ile

Ta üüniyg yamar hünees sonsov? (BCIM, 49)
“Bunu kimden duydun?”

Ene tuhay çi haanaas sonsson be? (MG, 273)
“Bunu nereden duydun?”

4. düşün- (bodo-)

Türkiye Türkçesinde “düşün-” fiili, “bir şey düşünmek” ya da “bir şeyi düşünmek” şeklinde kullanılmaktadır. Moğolcada “düşünmek-” fiilinin karşılığı olan “bodo-” fiili de tespit ettiğimiz örneklerde tamlayıcı almadan veya yükleme hâli ekli tamlayıcı ile kullanılmaktadır.

Tamlayıcısız

Margaaş tsas orno gec bi bodoc bayna. (MHZT, 39)
Yarın kar yağacağını düşünüyorum.

Yükleme hâli ekli tamlayıcı ile

Bi tüüniyg bodoc bayna. (GKM, s. 109)

“Ben onu düşünüyorum.”

5. gel- (ire-)

Türkiye Türkçesinde “gel-” fiili, “bir yere gelmek” ya da “bir yerden gelmek” şeklinde kullanılmaktadır. Moğolcada “gel-” fiilinin karşılığı olan “ire-” fiili de tespit ettiğimiz örneklerde çoğunlukla yönelme-bulunma ve uzaklaşma hâli ekli tamlayıcıya ihtiyaç duymaktadır.

Tamlayıcısız

Ter övçtey bolood önöödöör irsengüy. (BCIM, 78)

“O, hasta olduğu için bugün gelmedi.”

Yönelme-Bulunma hâli ekli tamlayıcı ile

Nayman tsag hagast Bilig zoçid budald irev. (BCIM, 96)

“Sekiz buçukta Bilig oteline geldi.”

Öngörsön hoyör ödör Bilig surguul’d irsengüy. (BCIM, 126)

“Geçen iki gün Bilig, okula gelmedi.”

Manay angiyn Dorc manayd irev. (MHSB, 55)

“Bizim sınıftan Dorc bana geldi.”

Bi tavan tsagt irne. (MG, 84)

“Saat beşte geleceğim.”

Ta nar Yaponđ hezee irsen be? (MHSB 2000, 37)

“Siz, Japonya’ya ne zaman geldiniz?”

Uzaklaşma hâli ekli tamlayıcı ile

Bid nar öçigdör üdees ömnö Yaponoos irsen. (MHSB 2000, 42)

“Biz, Japonya’dan dün öğleden önce geldik.”

Bi Londongoos irsen. (A, s. 27)

“ben Londra’dan geldim.”

Bi gereesee irlee. (MHSB, 55)
Evden geldim.

Vasıta hâli ekli tamlayıcı ile
Ta yugaar irev? (BCIM, 60)
“Sen neyle geldin?”

Bi morior irsen. (BCIM, 60)
“Atla geldim.”

Bi end avtobusaar irsen. (MHSB, 64)
“Buraya otobüsle geldim.”

Ta hentey irev? (MHSB, 75)
“Kiminle geldiniz?”

6. gör- (üze-, hara-)

Türkiye Türkçesinde “gör-” fiili, “bir şey görmek” ya da “bir şeyi görmek” şeklinde kullanılmaktadır. Bu fiilin Moğolcadaki karşılıkları olan “üze-” ve “hara-” fiilleri de tespit ettiğimiz örneklerde Türkiye Türkçesinde olduğu gibi tamlayıcı almadan veya yükleme hâli ekli tamlayıcı ile kullanılmaktadır.

Tamlayıcısız

Bi öçigdör üdeş ehnertheygee kino üzsen. (BCIM, 66)
“Dün öğlen eşimle film izledim”

Temüücin tavan metr öndör mod harsan. (MG, 88)
“Timuçin, beş metre yüksekliğinde ağaç görmüş.”

Zarimdaa hagas, büten sayn ödör kino, cüciğ, kontsert üzdeg. (MHSB, 73)
“Bazen cumartesi, pazar günleri sinema, oyun ve konser izleriz.

Bi tend oçic neg gutał üzlee. (MHSB, 82)
“Ben oraya varıp bir çizme baktım.”

Yükleme hâli ekli tamlayıcı ile

Çi gudamcind heniyg üzev? (UMYa, 88)
“Sen sokakta kimi gördün?”

Sühbaatarın talbayd hüreed Sühbaatarın hoşöög üzev. (BCIM, 96)
“Sühbatır meydanına varınca Sühbatır heykelini gördü.”

Bi tanay ar’san beeliyg üz’ye. (BCIM, 44)
“Deri eldivenlerini görmek istiyorum.”

Dorciyn şig olon hüntey aylıg bi üzeegüy. (BCIM, 133)
“Dorc’unki gibi kalabalık aileyi ben görmedim.”

Ta nad ter malgayg üzüülc ögnö üü? (BCIM, 45)
“Bana şu şapkayı gösterecek misin?”

Bi tüüniyg üzsengüy. (BCIM, 49)
“Ben onu görmedim”

Bi ter zurgiyg üzsen. (LMY, 106)
“Bu resmi gördüm.”

Bi tüüniyg ööröö harsan. (LMY, 112)
“Onu kendim gördüm.”

Çi heniyg harsan be? (MG, 87)
“Sen kimi gördün?”

Ta Boldıg harsan uu? (GKM, s. 117)
“Bold’u gördünüz mü?”

7. gül- (*inee-*)

Türkiye Türkçesinde “gül-” fiili, “bir şeye gülmek” şeklinde yönelme hâli ekiyle kullanılmaktadır. Bu fiilin Moğolcadaki karşılığı olan “inee-” fiili ise tespit ettiğimiz tek örnekte yön gösterme hâli ekli tamlayıcı almaktadır.

Yön Gösterme hâli ekli tamlayıcı ile
Ter nad ruu ineesen. (GKM, s. 111)
“O, bana doğru güldü.”

8. iç- (uu-)

Türkiye Türkçesinde “iç-” fiili, “bir şey içmek” ya da “bir şeyi içmek” şeklinde kullanılmaktadır. Bu fiilin Moğolcadaki karşılığı olan “uu-” fiili de tespit ettiğimiz örneklerde ya tamlayıcı almadan kullanılmakta ya da yükleme hâli ekli tamlayıcıya ihtiyaç duymaktadır.

Tamlayıcısız

Aav tsay uuc bayna. (MHSB, 40)

“Babam çay içiyor.”

Ta ödört heden ayaga tsay uudag ve? (MAT, s. 264)

“Günde kaç bardak çay içersiniz?”

Ta yuu uuh ve? (MHSB, 79)

“Ne içersiniz?”

Yükleme hâli ekli tamlayıcı ile

Çi ene undaag uusan uu? (GKM, 117)

“Sen bu meyve suyunu içtin mi?”

Bi öglöönhöo tsayg doloon tsagt uudag. (MHHSB, s. 68)

“Ben sabah çayını saat yedide içerim.”

9. otur- (suu-)

Türkiye Türkçesinde “otur-” fiili, “bir yere oturmak” şeklinde kullanılmakta ve yönelme hâli ekli tamlayıcıya ihtiyaç duymaktadır. “İkamet etmek” manasındaki “otur-” ise “bir yerde oturmak” şeklinde bulunma hâli ekli tamlayıcıyla kullanılmaktadır. Moğolcada da Türkiye Türkçesinde olduğu gibi “otur-” ve “ikamet et-” fiilleri, aynı kelimeyle (suu-) ifade edilmektedir. Moğolcadan tespit edebildiğimiz örneklerde fiil, yönelme-bulunma hâli ekli tamlayıcı istemektedir. Moğolcada başta da belirttiğimiz gibi yönelme ve bulunma hâli için aynı ekin kullanılması sebebiyle Türkiye Türkçesinin aksine fiilin istediği tamlayıcı, fiilin taşıdığı manaya göre değişiklik göstermemektedir.

Yönelme-Bulunma hâli ekli tamlayıcı ile

Conson, Ulaanbaatar zoçid buudald suuv. (BCIM, 89)

“Conson, Ulanbator oteline yerleşti.”

Ter Ulaanbaatar neg sar suna gene. (BCIM, 89)
“O, Ulanbator’da bir ay kalacakmış.”

Tend Manay angiyn Bat suudag. (MHSB, 73)
“Orada bizim sınıftan Bat oturur.

Bi hotod suudag. (GKM, s. 114)
“Ben şehirde oturuyorum.”

End suugaaray. (GKM, s. 114)
“Lütfen buraya oturun.”

10. sev- (hayrla-, durla-)

Türkiye Türkçesinde “sev-” fiili, “birini ya da bir şeyi sevmek” şeklinde yükleme hâli ekli tamlayıcıya ihtiyaç duymaktadır. Bu fiilin Moğolcadaki karşılıkları olan “hayrla-” ve “durla-” fiilleri ise tespit ettiğimiz örneklerde Türkiye Türkçesinden farklı olarak yönelme-bulunma hâli ekli tamlayıcıya ihtiyaç duymaktadır.

Yönelme-Bulunma hâli ekli tamlayıcı ile

Ta üünd durtay yuu?” (BCIM, 44)
“Bunu sever misin?”

Ta yamar sportod durtay ve? (BCIM, 149)
“Siz hangi sporu seversiniz?”

Bi suvuund hayrtay. (MG, 84)
“Ben kuşları severim.”

Çi sokoladand durtay yuu? (SB, 35)
“Sen çikolatayı sever misin?”

11. sor- (asuu-)

Türkiye Türkçesinde “sor-” fiili, “bir şey sormak” ya da “birine sormak” şeklinde kullanılmaktadır. Bu fiilin Moğolcadaki karşılığı olan “asuuh” fiili ise tespit ettiğimiz örneklerde tamlayıcı almadan veya Türkiye Türkçesinden farklı olarak daima uzaklaşma hâli ekli tamlayıcı ile kullanılmaktadır.

Tamlayıcısız

Emç asuult asuuc bayna. (MHSB, 40)

“Doktor, soru soruyor.”

Uzaklaşma hâli ekli tamlayıcı ile

Ta nadaas asuuh yum bayna uu? (BCIM, s. 38)

“Bana soracağın bir şey var mı?”

Ta tüünees asuuv uu? (BCIM, 42)

“Ona sordunuz mu?”

Miniy ehner nadaas “Çi haa yavna?” gec asuuv. (BCIM, 47)

“Eşim bana ‘Nereye gidiyorsun?’ diye sordu.”

Bid tüünees olon asuudlıg asuuv. (UMYa, 55)

“Biz ona çok soru sorduk.”

Tüünees asuu! (MG, 259)

“Ona sor!”

Boldoos ene asuultıg asuusan. (GKM, s. 108)

“Bold’a bu soruyu sordum.”

12. söyle-, de- (hele-, yari-)

Türkiye Türkçesinde “söyle-” ve “de-” fiilleri, “bir şey demek/söylemek” ya da “bir şeyi demek/söylemek” şeklinde kullanılmaktadır. Bu fiillerin yönelme hâli ve bulunma hâli ekli tamlayıcılarla kullanıldığı örnekler de mevcuttur. Fiillerin Moğolcadaki karşılıkları olan “hele-” ve “yari-” fiilleri ise tespit ettiğimiz örneklerde tamlayıcı olarak yönelme-bulunma hâli ve vasıta hâli ekli tamlayıcılarla birlikte kullanılmışlardır.

Yönelme-Bulunma hâli ekli tamlayıcı ile

Ene medeeg öör hünd bitgiy helereerey! (BCIM, 49)

“Bu haberi kimseye söyleme!”

Boldod ene tuhay helsen üü? (GKM, s. 118)

“Bold’a bunun hakkında (bir şeyler) söyledin mi?”

Vasıta hâli ekli tamlayıcı ile

Bi önödör mongoloor yariv. (UMYa, 37)

“Ben bugün Moğolca konuştum.”

Conson mongol heleer tun sayhan yariv. (BCIM, 89)

“Conson, Moğolcayı oldukça iyi konuşur.”

Üüniyg mongoloor yuu gec heldeg? (BCIM, 47)

“Bunu Moğolca nasıl söylersin?”

13. uç- (nise-)

Türkiye Türkçesinde “uç-” fiili, “bir yere uçmak” ya da “bir yerde uçmak” şeklinde kullanılmaktadır. Bu fiilin Moğolcadaki karşılığı olan “nise-” fiili ise tespit ettiğimiz örneklerde yönelme-bulunma ve yön gösterme ekli tamlayıcıya ihtiyaç duymaktadır.

Yönelme-Bulunma hâli ekli tamlayıcı ile

Bid heden metr öndört niseç bayna ve? (METPB, 74)

“Hangi yükseklikte uçuyoruz?”

Yön Gösterme hâli ekli tamlayıcı ile

Ta Beecin rüü niseh üü? (GKM, s. 112)

“Siz Pekin’e mi uçacaksınız?”

14. uyu- (unta-)

Türkiye Türkçesinde “uyu-” fiili, “bir yerde uyumak” şeklinde bulunma hâli ekine ihtiyaç duymaktadır. Bu fiilin Moğolcadaki karşılığı olan “unta-” fiili ise tespit ettiğimiz tek örnekte tamlayıcı olarak yönelme-bulunma hâli ekli tamlayıcı ile kullanılmıştır.

Yönelme-Bulunma hâli ekli tamlayıcı ile

Bi nayman tsagt untsan. (GKM, s. 116)

“Ben, saat sekizde uyurum.”

15. ver- (ögö-)

Türkiye Türkçesinde “ver-” fiili, “bir şey vermek” ya da “bir şeyi birine vermek” şeklinde kullanılmaktadır. Bu fiilin Moğolcadaki karşılığı olan “ögö-” fiili

ise tespit ettiğimiz örneklerde yükleme hâliyle yönelme-bulunma hâli ekli tamlayıcılara ihtiyaç duymaktadır.

Yükleme hâli ekli tamlayıcı ile

Ene **devtriyg** hen ögöv? (UMYa, 30)

“Bu defteri kim verdi?”

Manay bağş **geriyn daalgavrig** ögöv. (UMYa, 30)

“Öğretmenim ev ödevini vermiş.

Ene **harandaag** miniy aav ögöv. (UMYa, 30)

“Bu kurşunkalemi babam verdi.”

Ene **nomıg** bağşid ögörey. (LMY, 64)

“Bu kitabı öğretmene veriver.”

Ene **biçgiyg** Boldod ögörey. (GKM, s. 113)

“Bu yazıyı Bold’a veriver.”

Yönelme-Bulunma hâli ekli tamlayıcı ile

Bağş **suragcid** nom ögsön. (MG, 84)

“Öğretmen, öğrenciye kitap verdi”

Ta ene zahiag **eccdée** ögörey. (MG, 179)

“Bu mektubu annenize veriniz.”

Bağş **suragciddaa** nimgen devter tav tavıg öglöö. (MG, 251)

“Öğretmen öğrencilerine beşer ince defter verdi.”

16. yaşa- (am'dra-)

Türkiye Türkçesinde “*yaşa-*” fiili, “*bir yerde yaşamak*” şeklinde bulunma hâli ekiyle kullanılmaktadır. Bu fiilin Moğolcadaki karşılığı olan “*am'dra-*” fiili de tespit ettiğimiz örneklerde Türkiye Türkçesinde olduğu gibi bulunma hâli ekli tamlayıcıya ihtiyaç duymaktadır.

Yönelme-Bulunma hâli ekli tamlayıcı ile

Bi **Mongold** 2 ciliyn turş am'darç bayna. (MG, 288)

“Ben iki yıldır Moğolistan’da yaşıyorum.”

Vasıta hâli ekli tamlayıcı ile

Ter eec aavtaygaa am'dardag. (GKM, s. 108)

"O, anne ve babasıyla birlikte yaşıyor."

17. ye- (ide-)

Türkiye Türkçesinde "ye-" fiili, "bir şey yemek" ya da "bir şeyi yemek" şeklinde kullanılmaktadır. Fiilin Moğolca karşılığı olan "ide-" de tespit ettiğimiz örneklerde Türkiye Türkçesinde olduğu gibi tamlayıcı almadan veya yükleme hâli ekli tamlayıcı ile kullanılmaktadır.

Tamlayıcısız

Bi hool idec bayna. (MHSB, 40)

"Yemek yiyorum."

Bi mongol hool idehgiy. (MHSB 2000, s. 10)

"Ben Moğol yemeği yemem."

Yükleme hâli ekli tamlayıcı ile

Bi eeciynhee hiysen hoolıg ideh durtay. (GKM, s. 111)

"Annemin yaptığı yemekleri yemeyi severim."

18. yıka- (ugaa-)

Türkiye Türkçesinde "yıka-" fiili, "bir şey yıkamak" ya da "bir şeyi yıkamak" şeklinde kullanılmaktadır. Bu fiilin Moğolcadaki karşılığı olan "ugaa-" fiili de tespit ettiğimiz örneklerde Türkiye Türkçesinde olduğu gibi ya tamlayıcı almadan kullanılmakta ya da yükleme hâli ekli tamlayıcıya ihtiyaç duymaktadır. Moğolcada fiilin, yönelme-bulunma hâli ekli tamlayıcı ile kullanıldığı örnekler de mevcuttur.

Tamlayıcısız

Bi öglöö bosood nüür garaa ugaadag. (A, s.63)

"Ben sabah kalkıp elimi yüzümü yıkarım."

Yükleme hâli ekli tamlayıcı ile

Ene ayagıg sayn uгаа. (GKM, s. 116)

"Bu bardağı güzel yıka!"

Yönelme-Bulunma hâli ekli tamlayıcı ile

Ter haluun usand garaa ugaav. (MAT, s. 253)

“O, sıcak suda ellerini yıkadı.”

19. yüz- (sele-)

Türkiye Türkçesinde “yüz-” fiili, “suda/denizde/nehirde yüzmek” şeklinde bulunma hâli ekli tamlayıcı ile kullanılmaktadır. Bu fiilin Moğolcadaki karşılığı olan “sele-” fiili de sözlükten aldığımız tek örneğinde yönelme-bulunma hâli ekli tamlayıcı ile kullanılmıştır.

Yönelme-Bulunma hâli ekli tamlayıcı ile

usand seleh (MHTTT, s.502)

“suda yüzmek”

Buraya kadar anlatılanlardan yola çıkarak Türkçe ve Moğolcada fiillerin aldıkları tamlayıcıları bir tablo yardımı ile şu şekilde gösterebiliriz:

TÜRKÇEDE		MOĞOLCADA	
<i>Fiil</i>	<i>İhtiyaç Duyduğu Tamlayıcı</i>	<i>Fiil</i>	<i>İhtiyaç Duyduğu Tamlayıcı</i>
bil-	Ø yükleme hâli ekli	mede-, tani-	Ø yükleme hâli ekli
bin-	yönelme hâli ekli	una-	yükleme hâli ekli
duy-	Ø yükleme hâli ekli	sonso-	Ø yükleme hâli ekli uzaklaşma hâli ekli
düşün-	Ø yükleme hâli ekli	bodo-	Ø yükleme hâli ekli
gel-	yönelme hâli ekli uzaklaşma hâli ekli vasıta hâli ekli	ire-	Ø yön.-bul. hâli ekli uzaklaşma hâli ekli vasıta hâli ekli
gör-	Ø yükleme hâli ekli	üze-, hara-	Ø yükleme hâli ekli
gül-	yönelme hâli ekli	inee-	yön gösterme hâli ekli

iç-	Ø yükleme hâli ekli uzaklaşma hâli ekli vasıta hâli ekli	uu-	Ø yükleme hâli ekli
otur-	yönelme hâli ekli bulunma hâli ekli	suu-	yön.-bul. hâli ekli
sev-	Ø yükleme hâli ekli	hayrla-, durla-	yön.-bul. hâli ekli
sor-	Ø yükleme hâli ekli yönelme hâli ekli	asuu-	Ø uzaklaşma hâli ekli
söyle-, de-	Ø yükleme hâli ekli yönelme hâli ekli	hele-, yari-	yön.-bul. hâli ekli vasıta hâli ekli
uç-	yönelme hâli ekli bulunma hâli ekli	nise-	yön.-bul. hâli ekli yön gösterme hâli ekli
uyu-	bulunma hâli ekli	unta-	yön.-bul. hâli ekli
ver-	Ø yükleme hâli ekli yönelme hâli ekli	ögö-	yükleme hâli ekli
yaşa-	bulunma hâli ekli	am'dra-	yön.-bul. hâli ekli vasıta hâli ekli
ye-	Ø yükleme hâli ekli	ide-	Ø yükleme hâli ekli
yıka-	Ø yükleme hâli ekli bulunma hâli ekli vasıta hâli ekli	ugaa-	Ø yükleme hâli ekli yön.-bul. hâli ekli
yüz-	bulunma hâli ekli	sele-	yön.-bul. hâli ekli

Sonuç olarak, ortaya çıkan tablo şunu göstermektedir ki, bizim Swadesh'in listesinden aldığımız on altı fiil, ihtiyaç duydukları tamlayıcılar bakımından Moğolca ve Türkçede büyük bir benzerlik göstermektedir. Bu bakımdan farklılık gösteren fiiller *bin-* (*una-*), *sev-* (*hayrla-*, *durla-*) ve *sor-* (*asuu-*) fiilleridir. Bunlardan *bin-*, Eski Türkçeye, *sor-* da Türkçenin bazı lehçeleri ve ağızlarıyla aynı tamlayıcıya ihtiyaç duymaktadır. *Sor-* fiili, Türkiye Türkçesinde de "Bunun he-

sabını senden sorarım.” gibi örneklerde uzaklaşma hâli ekli tamlayıcıyla kullanılabilir.

Moğolca ve Türkçe, dil sınıflandırmalarında bilindiği üzere aynı grupta yer almaktadır. İki dilin de sondan eklemeli bir dil olması, yapım ve çekim eklerindeki benzerlikler, zamirlerde ve kelime hazinesindeki ortaklıklar gibi hususlara araştırmacılarca çeşitli vesilelerle işaret edilmiştir. Neticede on dokuz fiil esas alınarak yapılmış bir karşılaştırma olsa da bizim bu çalışmamız da göstermiştir ki fiil-tamlayıcı ilişkileri bakımından da iki dil arasındaki ortak yönler, ortak olmayanlara göre bir hayli fazladır. Bu husus, hiç şüphesiz iki dilin karşılıklı öğreniminde büyük bir kolaylık sağlayacaktır. Tamlayıcılardaki ortak yönlerin fazla oluşu, gerek Moğolcadan Türkçeye, gerekse Türkçeden Moğolcaya yapılan çevirilerde tamlayıcı farklılıklarından doğabilecek muhtemel hataların en aza indirilmesine de yardımcı olacaktır. ©

Örneklerin Alındığı Eserler

A	<i>Altantülhüür</i> (A. Mönhtsetseg, H. Delgermaa)
BCIM	<i>Basic Course in Mongolian</i> , Bloomington 1992 (J. G. Hangin)
GKM	<i>Golden Key to Mongolian</i> , (?)
LMY	<i>Learn Mongolian Yourself</i> , Ulaanbaatar 1994 (Tsendürengiyen Terbiş)
MAT	<i>Mongol-Angil Tol'</i> , Ulaanbatar 2001 (Altangerel Damdinsüren)
METPB	<i>Mongolian-English-Turkish Phrase Book</i> , Ulan Bator 2002 (A. Fatih Baş-Ebubekir Yıldızgörer)
MG	<i>Mongolian Grammar</i> , China 2001 (Rita Kullmann-D. Tsrenpil)
MHSD	<i>Mongol Hel Hyalbar Surah Deoter</i> , Ulaanbaatar 1997 (G. Buyantogtoh)
MHSB	<i>Mongol Hel Surah Biçig</i> , Ulaanbaatar 1976
MHSB 2000	<i>Mongol Hel Surah Biçig</i> , Ulaanbaatar 2000 (Ç. Çimegbaatar-M. Sarantsetseg)
MHTTT	<i>Mongol Helniy Tovç Taylbar Tol'</i> , Ulaanbaatar 1966 (Ya. Tsevel)
MHZT	<i>Mongol Hel Züyn Taylbar</i> , Ulaanbaatar 2000 (T. Urañimeg)
SB	<i>Sayn Bayna uu?</i> , Ulaanbaatar 2002 (L. Tserençunt, S. Leuthy)
UMYa	<i>Uçebnik Mongol'skogo Yazıka</i> , Moskva 1952 (G. D. Sanceyeva)

BİBLİYOGRAFYA

- Almanca-Türkçe Sözlük*; TDK Yay., II Cilt, Ankara 1993.
- BAAAYANSAN, C.-ODONTÖR, Ş.; *Hel şincleliyn ner tom'yöonu Züylçilsen Taylbar Tol'*, Ulaanbaatar 1995.
- GÖZ, İlyas; *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı*, TDK Yay., Ankara 2003.
- İLERİ, Esin; "Türkçedeki Fiillerin Birleşim Değeri", *VIII. Uluslar arası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri 7-9 Ağustos 1996*, s. 157-165, Ankara 1997.
- KAHRAMAN, Tahir; *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, TDK yayınları, Ankara 1996.
- KARAHAN, Leylâ; "Fiil-Tamlayıcı İlişkisi Üzerine", *Türk Dili*, Eylül 1997, s. 209-213.
- KULLMANN, R.- TSERENPİL, D.; *Mongolian Grammar*, China 2001
- Orçin Tsagiyn Mongol Hel Züy* (Komisyon), Ulaan Baatar 1966.
- Orçin Tsagiyn Mongol Hel Züy* (Komisyon), (İlgili Bölüm: P. Byambasan), Ulaanbaatar 1997.
- ÖNÖRBAYAN, Ts.; *Orçin Tsagiyn Mongol Hel*, Ulaanbaatar 2004.
- Redhouse Sözlüğü (İngilizce-Türkçe)*, İstanbul 1998.
- SEV, Gülsel; *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve tamlayıcılarla Kullanılışı*, TDK Yayınları, Ankara 2001.
- TSERENÇUNT, L., LEUTHY, S.; *Sayn Bayna uu?*, Ulaanbaatar 2002
- Türkçe Sözlük*, TDK Yay., Ankara 1998.
- UĞURLU, Mustafa; "Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi", *Doğu Akdeniz Üniversitesi, Uluslar arası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri* (Yayımlayan: N. Demir-E. Yılmaz), Gazimağusa, s. 197-206.
- UZUN, N. Engin; *Dilbilgisinin Temel Kavramları*, Ankara 1998.
- VARDAR, Berke; *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2002.